

Karolina Dłuska, Instytut Nauk o Polityce i Administracji, Wydział Społeczno-Ekonomiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Rozprawa doktorska pt. „Legitymizacja nauki religii w szkole publicznej w III Rzeczypospolitej Polskiej”, napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Anieli Dylus

STRESZCZENIE

W rozprawie doktorskiej podjęta została próba wykazania, że nauka religii w szkole publicznej w III Rzeczypospolitej Polskiej swoje uzasadnienie i uregulowanie, a więc swoją legitymizację, wyciąga z ukształtowanego po 1989 roku i współcześnie obowiązującego modelu relacji między państwem a Kościołem – modelu tzw. skoordynowanej separacji. Model ten oparty jest na zasadach autonomii i niezależności oraz współpracy obu podmiotów na rzecz człowieka, na rzecz dobra wspólnego. Składa się z niego całe dziedzictwo państwa polskiego – szereg idei, wartości oraz przemian historycznych, kulturowych, prawnych, politycznych i społecznych, co też zostało przedstawione w kolejnych rozdziałach rozprawy. Obowiązujący model to również wynik współpracy podmiotów, których dotyczy, wynik wielu dyskusji i tworzących się koncepcji oraz zdobytych na przestrzeni lat doświadczeń państwa, Kościoła i społeczeństwa. Nauka religii, jak przedstawiono to w rozprawie, związana jest także z prawami człowieka: prawem do wolności religijnej, do nauczania i wychowania oraz prawem rodziców do nauczania i wychowania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem.

Praca składa się z czterech rozdziałów oraz wstępu, zakończenia i bibliografii. Zasadniczym celem podjętych w niej analiz było przedstawienie koncepcji legitymizacji nauki religii w szkole publicznej w III RP, jej cech oraz desygnatów definicyjnych, co wykazano już w pierwszym rozdziale. Najpierw, definiując pojęcie sfery publicznej i wskazując na miejsce, jakie państwo i Kościół w niej zajmują, określono obszary wspólne działalności owych podmiotów, uznając przy tym naukę religii za „instytucję pochodną” tych relacji oraz element systemu edukacji. Następnie, charakteryzując samą koncepcję legitymizacji oraz jej założenia, teorie i strategie, określono klasyfikację form / typów legitymizacji nauki religii w szkole publicznej. Zdefiniowano przy tym jej trzy wymiary, które w kolejnych rozdziałach zostały poddane szczegółowym badaniom – wymiar ideowo-historyczno-kulturowy w rozdziale drugim, wymiar prawno-instytucjonalny w rozdziale trzecim oraz wymiar społeczny w rozdziale czwartym. Mając na uwadze fakt, iż nauka religii rozpatrywana była w niniejszej rozprawie jako „instytucja”, badano ją w kategorii pewnego podsystemu, który z kolei składa się dalej z kolejnych czterech podsystemów (elementów), tj. instytucjonalnego, normatywnego, funkcjonalnego i relacyjnego. Podsystemy te zostały przyporządkowane do zdefiniowanych wcześniej

typów i wizji legitymizacji. I tak, odnosząc naukę religii do podsystemu instytucjonalnego, mając na uwadze pełen proces kształtowania się idei nauczania i wychowania chrześcijańskiego, proces kształtowania się nauki religii w polskiej szkole na przestrzeni lat oraz kulturowe znaczenie religii i nauki o niej dla cywilizacji, stwierdzono, iż posiada ona pełne ideowo-historyczno-kulturowe uzasadnienie swojej obecności. Podobnie rzecz ma się w przypadku podsystemu normatywnego. Mając na uwadze dokumenty, których analizy dokonano w trzecim rozdziale rozprawy, nauka religii posiada pełne prawne i instytucjonalne uzasadnienie – zarówno w kontekście rozwiązań uniwersalnych związanych z prawami człowieka, jak i dokumentów europejskich oraz krajowych dotyczących tak praw człowieka, jak i samego procesu edukacji. W przypadku podsystemu funkcjonalnego, ze względu na funkcje, jakie pełni w społeczeństwie, również wskazano na pełne jej uzasadnienie pragmatyczne. I wreszcie, odnosząc naukę religii do podsystemu relacjonalnego, ze względu na fakt posiadania przez nią relacji z innymi podmiotami w obrębie sfery publicznej, także wskazano na jej pełne uzasadnienie, pełną legitymizację. Tym samym obecność nauki religii w szkole publicznej w III RP uznano za w pełni legitymizowaną. Nie można jednak powiedzieć, że jej obecność jest bezsporna, gdyż wokół tej kwestii od dawna trwają liczne dyskusje.

Przedmiotowym problemem rozprawy była kwestia uzasadnionego miejsca i prawomocnej roli państwa i Kościoła, a dokładniej ich „pochodnej instytucji” – nauki religii – w systemie ustrojowym państwa demokratycznego (szkole publicznej), jakim jest III RP. Podjęte analizy miały dać odpowiedź na pytanie, czy i na ile Kościół oraz nauczanie religii w szkole znajdują swoje uzasadnienie w obowiązującym ustroju III RP. W toku przeprowadzonych analiz, w odwołaniu m.in. do myśli S.M. Lipseta uznano, iż nauka religii w szkole publicznej oraz sama relacja państwo–Kościół, to wynik prawnych oraz politycznych rozwiązań, które z kolei są efektem politycznych działań, decyzji i kompromisów – a zatem niewątpliwie są elementem systemu ustrojowego państwa. Legitymizacji publicznej wymaga nie jedynie cały system, ale również jego poszczególne elementy. Zauważona została przy tym wzajemna zależność zarówno państwa, Kościoła i nauki religii w szkole, jak i samej legitymizacji tych instytucji.

Współcześnie obowiązujący w Polsce model obecności nauki religii w szkole, jak też wykazano w dysertacji, niewątpliwie można uznać za istotne osiągnięcie tak w odniesieniu do idei, historii i kultury, jak i porządku prawnego oraz wypracowanych argumentów społecznych. Należy dodać, iż tak przyjęte rozwiązania są spójne z obowiązującymi standardami demokratycznych państw europejskich i na świecie. Zgodne są one również z prawem i zasadami uniwersalnymi oraz obowiązującymi rozwiązaniami europejskimi. Można zatem

rzec, że to wszystko determinuje fakt, iż nauka religii ma przyzwolenie dla swojej obecności w szkole publicznej i jednoczesnego funkcjonowania w życiu publicznym, w ustroju demokratycznego państwa konstytucyjnego, a zatem nie tylko w sferze publicznej, ale poniekąd również i w sferze politycznej (w zakresie m.in. procesu tworzenia nowych regulacji jej dotyczących).

Przeprowadzone w pracy analizy, nad *status quo* legitymizacji nauki religii w szkole publicznej, pozwoliły na postawienie konkluzji, iż mając na uwadze postępujący proces sekularyzacji, a z nim coraz bardziej realną zmianę modelu relacji państwo–Kościół na model zakładający pełen rozdział, nie musimy zakładać jednocześnie braku obecności nauki religii w szkołach publicznych czy też związanej z nią współpracy państwa i Kościoła. Niemniej jednak, mimo uzupełnienia edukacji, jakie wnosi religia i nauka o niej, współcześnie pojawiające się spory wokół przejawów obecności Kościoła w życiu publicznym niewątpliwie mogą przyczynić się do zmian w aspekcie organizacyjnym oraz merytorycznym nauki religii w szkołach.